

*Карпеченкова Г.В., аспірантка ДДУВС, м. Дніпро,
ORCID: 0000-0002-9943-7194*

*Karpechenkova H., graduate student of the Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs, Dnipro*

ПРОТИДІЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї НА РІВ- НІ ДЕРЖАВИ

COUNTERFEITING AND PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE AT THE STATE LEVEL

У статті розглядаються основні форми та методи протидії та профілактики насильства в сім'ї на рівні держави. Виділено складові, які необхідно враховувати при визначенні принципів організації роботи з подолання та розробки норм профілактики на рівні місцевого самоврядування. Визначено основні підходи соціальної роботи, формування стратегії виявлення та профілактики насильства в сім'ї.

Ключові слова: домашнє насильство, державна політика протидії домашнього насильства, профілактика насильства в сім'ї, протидія домашнього насильства.

The article considers the main forms and methods of combating and preventing domestic violence at the state level. The components that need to be taken into account when determining the principles of organization of work on overcoming and developing norms of prevention at the level of local self-government are identified. The basic approaches of social work, formation of strategy of detection and prevention of domestic violence are defined.

Key words: domestic violence, state policy to combat domestic violence, prevention of domestic violence, combating domestic violence.

Постановка проблеми. В сучасному світі профілактика та протидія насильства в сім'ї виходить на важливий рівень. Вивчення необхідних умов ефективності міжвідомчої взаємодії для більш ефективного реагування та протидії на насильство у сім'ї. Для підвищення рівня поінформованості та усвідомлення проблеми з усіма учасниками процесу необхідно проводити навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковому середовищі теоретичні та прикладні засади та аспекти предмету дослідження не достатньо привертала увагу вітчизняних та закордонних вчених різних наукових сфер, зокрема правників, філософів, управлінців, які були направлені на дослідження інститутів протидії та профілактики насильства в сім'ї. Отже проблематика визначення політики протидії та профілактики домашнього насильства, ще не отримала належного теоретико-прикладного обґрунтування та дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних напрямів протидії та профілактики домашнього насильства на рівні держави.

Виклад основного матеріалу. Профілактика та протидія насильству в сім'ї – найважливіший напрямок роботи на державному рівні та рівні місцевого самоврядування.

Ґрунтуючись на визначенні насильства в сім'ї та видах дій, що становлять його базис, можна виділити складові, які необхідно враховувати при визначенні принципів організації роботи з його подолання та розробки норм профілактики на рівні місцевого самоврядування: проблема домашнього насильства а) є значною небезпекою здоров'ю та життя постраждалих; б) має прихований характер; в) поширена. Основні підходи соціальної роботи, формування стратегії виявлення та профілактики насильства в сім'ї необхідно розробляти, ґрунтуючись на цих основних характеристиках.

Головним компонентом організації соціальної роботи з протидії насильству в сім'ї є комплексний підхід – скоординована взаємодія всіх зацікавлених учасників: соціальних служб, поліції, психологічних служб, медичних працівників, судів, установ щодо дотримання прав дитини, громадських організацій. Побудова ефективної системи реагування полягає у поєднанні програм роботи з постраждалими з постійним виявленням випадків насильства в сім'ї та при роботі з іншими типами клієнтів (дітьми, старими, інвалідами). Важливим фактором успішності є згуртування стратегії в єдиний скоординований план дій на рівні регіону. Як показує існуюча українська практика, найбільш ефективним механізмом постійного моніторингу та подальшої адаптації моделі на місцевому рівні є створення місцевого органу, наприклад, регіональної/районної/міської/сільської комісії з насильства у сім'ї, заснованої на основі моделі міжвідомчої взаємодії. [2]

Домашнє насильство – специфічна проблема, з якою важко впоратися за допомогою лише однієї формальної структури, тому міжвідомча взаємодія є ключовим аспектом системи профілактики та подолання сімейного насильства, що реалізується на місцевому рівні.

Як показує вже існуючий український досвід, міжвідомча модель, яка виробилася внаслідок співпраці громадських організацій із державними структурами, є найважливішим елементом скоординованого підходу у фор-

муванні успішного реагування на ситуацію домашнього насильства. Тільки взаємодія всіх зацікавлених учасників може бути найефективнішою та дієвою зброєю проти епідемії насильства. Моделі міжвідомчої взаємодії розроблялися починаючи з 1999 р. та були апробовані у різних регіонах.

Цілком очевидно, що для ефективного реагування на випадки насильства в сім'ї потрібна скоординована діяльність органів внутрішніх справ, установ соціального захисту, охорони здоров'я та громадських організацій на місцевому рівні (наприклад, одного району). Як правило, така взаємодія визначається угодами, укладеними між усіма учасниками, та організується відповідно до протоколу міжвідомчої взаємодії.

Протокол міжвідомчої взаємодії з надання допомоги жінкам, які постраждали від насильства - це документ, в якому описано систему та порядок взаємодії посадових осіб, розподіл відповідальності кожного відомства та організації, а також порядок дій співробітників органів, організацій та установ при реагуванні на випадки сімейного насильства. Метою міжвідомчої взаємодії є комплексна скоординована допомога постраждалим від насильства. [1]

Учасниками міжвідомчої взаємодії можуть бути такі органи та структури:

- поліція;
- прокуратура;
- суди;
- державні установи соціального захисту населення, у тому числі центри соціальної допомоги сім'ї та дітям, Кризові Центри для жінок та дітей, притулки;
- комісії у справах неповнолітніх;
- державні заклади охорони здоров'я, зокрема травматологічні пункти, жіночі консультації, поліклінічні медичні установи, бюро судово-медичної експертизи, приватні сімейні клініки;
- громадські організації.

Функції учасників міжвідомчої взаємодії можуть бути визначені таким чином:

- виявлення випадків сімейного насильства по відношенню до жінок і дітей та оповіщення інших учасників міжвідомчої взаємодії в рамках, визначених протоколом міжвідомчої взаємодії, а також законодавством України;
- формування єдиної системи надання допомоги постраждалим від насильства та мотивування жінок, які постраждали від насильства, на звернення за допомогою, вироблення плану дій та безпеки, направлення до профільних установ;
- профілактика насильства по відношенню до жінок і дітей, на-

приклад, шляхом організації просвітницьких кампаній, спрямованих на розуміння проблеми насильства в сім'ї та її наслідків для всіх учасників цих ситуацій, зниження дискримінації щодо жінок. [3]

Функції органів внутрішніх справ можуть бути описані як:

- прийом та реєстрація заяв, проведення оперативно-слідчих заходів;
- порушення кримінальної справи чи передача матеріалів до суду;
- інформування інших учасників процесу міжвідомчої взаємодії;
- направлення постраждалих від насильства до закладів охорони здоров'я та соціального захисту у порядку, передбаченому протоколом міжвідомчої взаємодії;
- проведення заходів щодо профілактики.

Міжвідомча взаємодія також включає регулярні зустрічі представників усіх учасників процесу з метою виявлення перешкод у формуванні ефективної системи реагування, обговорення шляхів усунення цих перешкод, а також планування спільних профілактичних заходів.

Важливою та необхідною умовою ефективності міжвідомчої взаємодії є поінформованість фахівців, включених у процес реагування на насильство у сім'ї. Для підвищення рівня поінформованості та усвідомлення проблеми з усіма учасниками процесу необхідно проводити навчання.

Основні цілі навчання:

- підвищення рівня усвідомлення проблеми насильства у сім'ї фахівцями, які беруть участь у процесі;
- роз'яснення та узгодження протоколу міжвідомчої взаємодії;
- формування вмій та навичок, необхідних для надання допомоги постраждалим від насильства.

Кризові центри у системі подолання та профілактики процесів насильства. Одним із найважливіших напрямів подолання насильства в сім'ї є створення на регіональному рівні таких установ, як кризові центри (некомерційні або суспільні) з надання комплексної психологічної, юридичної допомоги постраждалим від насильства жінкам у регіоні безкоштовно. Основні напрями роботи кризового центру для надання допомоги постраждалим від насильства в сім'ї можуть бути сформульовані таким чином: телефонне консультування, очне консультування (психологічне та юридичне), патронаж. Кризові центри можуть надавати можливості тимчасового проживання (притулку).

Для формування ефективної системи профілактики та реагування на ситуації насильства в сім'ї в умовах України ми вивчили досвід різних країн, включаючи Швецію, Австрію, Велику Британію та США. У світі існує великий досвід організації різних форм допомоги жінкам, які постраждали внаслідок насильства в сім'ї. Так, наприклад, перший притулок для жінок,

що постраждали, було відкрито в 1973 році в США групою активісток жіночого руху зі штату Арізона. Цей притулок, що спочатку передбачався для надання тимчасового притулку дружинам алкоголіків, почав працювати і з жінками-жертвами домашнього насильства. Тільки за перший рік свого існування притулок надав допомогу тисячі жінок. Поступово подібні установи почали з'являтися в інших штатах. За період із 1973 по 1982 роки у США відкрилися триста притулків для жінок. [6]

На сьогоднішній день вже працюють громадські організацій та державні кризові центри із цією проблемою, більшість із них виникла як ініціатива, що йде знизу. Діяльність таких спеціалізованих організацій спрямовано надання клієнткам необхідних соціальних послуг разового чи постійного характеру.

Потерпіла від насильства жінка може звернутися до травматологічного пункту, що знаходиться у кожному районі міста (вісім пунктів), до приймального спокою центральної районної лікарні або до фельдшерсько-акушерського пункту, якщо вона проживає в області. У цих установах жінці буде надано первинну допомогу, а також вона отримає висновок про тілесні ушкодження. Жінка може також звернутися до судово-медичної експертизи для винесення експертного висновку. Якщо вона звертається самостійно, то ця процедура платна, якщо вона надходить у напрямку від дільничного уповноваженого поліції, то процедура проводиться безкоштовно. У ситуації зґвалтування жінка також звертається до найближчого медичного закладу, але в цьому випадку вилучення біологічного матеріалу буде здійснено лише у Бюро судово-медичної експертизи.

Аналізуючи дані процеси, слід зазначити, що обізнаність медичних працівників щодо проблеми насильства над жінками в країні є досить низькою. Тому поінформованість їх здійснюється силами громадських організацій, яких недостатньо у країні загалом, тим паче держава надає слабку фінансову підтримку цих організацій.

З метою проведення конкретних профілактичних заходів через нові комунікаційні технології може здійснюватись удосконалення методів та моделей сприяння подоланню суспільством насильства, формуватись культура сприяння, посередництва, «лікування» соціальних хвороб. [5]

Одним з найважливіших моментів є вибір правильної стратегії, основна ударна точка якої правильно сконцентрована вираз суті того, про що необхідно сказати шляхом передачі інформації. соціологічних, управлінських, журналістських напрямів, розробляти спеціалізовані навчальні модулі «Насильство в сім'ї та надання допомоги постраждалим», організувати систему інформування та освіти громадян країни щодо проблеми насильства в сім'ї та насильства щодо дітей та жінок через ЗМІ, телебачення, інтернет, установи освіти, спеціальні освітні акції та заходи. Одним з найважли-

віших моментів є вибір правильної стратегії, основна ударна точка якої правильно сконцентований вираз суті того, про що необхідно сказати шляхом передачі інформації. соціологічних, управлінських, журналістських напрямів, розробляти спеціалізовані навчальні модулі «Насильство в сім'ї та надання допомоги постраждалим», організувати систему інформування та освіти громадян країни щодо проблеми насильства в сім'ї та насильства щодо дітей та жінок через ЗМІ, телебачення, інтернет, установи освіти, спеціальні освітні акції та заходи. Одним з найважливіших моментів є вибір правильної стратегії, основна ударна точка якої правильно сконцентований вираз суті того, про що необхідно сказати шляхом передачі інформації. організувати систему інформування та освіти громадян країни про проблему насильства в сім'ї та насильства щодо дітей та жінок через:

- ЗМІ,
- телебачення,
- інтернет,
- заклади освіти,
- спеціальні освітні акції та заходи.

Це має значення під час роботи з представниками різних професійних груп, які з діяльності зобов'язані реагувати на випадки сімейного насильства. Якщо при цьому спостерігається формальне ставлення, коли вони намагаються не витратити багато часу і вважають ці справи не вартими уваги сімейними сварками, це зазвичай означає, що в основі такого підходу – традиційний патріархальний погляд на відносини в сім'ї, коли якийсь негласний кодекс виправдовує поведінку кривдника водночас звинувачує постраждалу – дружину, яка щось зробила наперекір чоловікові. [1]

Представники різних професійних груп, якщо вони не пройшли спеціалізовані тренінги з проблеми домашнього насильства, при зустрічі з постраждалими жінками реагують на ситуацію, виходячи з традиційних та побутових уявлень про проблему домашнього насильства та про взаємини між подружжям або між партнерами у сім'ях, у яких присутнє домашнє насильство. Це, у свою чергу, також веде до того, що постраждалі не отримують необхідної професійної допомоги, і цикл насильства продовжує відтворюватись і переходити від одного покоління до іншого. Десятки тисяч дітей, які спостерігають за насильством щодо матерів, в результаті страждають від посттравматичного стресу; ставши дорослими, вони часом витрачають роки те що, щоб упоратися з наслідками жахливих спогадів дитинства.

На жаль, такий підхід є ще й причиною того, як інтерпретують існуюче законодавство більшість професіоналів, які мають здійснювати своєчасне реагування на ситуації домашнього насильства. Це хибне коло, вироблене в результаті тривалих історичних і культурних трансформацій, підтримуючи існування циклу насильства в одній сім'ї, який поступово звужується і стає

більш і більш небезпечним, в результаті призводить до високого рівня смертності в суспільстві в цілому. Іншими словами, одним з бар'єрів, які стоять на шляху організації ефективної та своєчасної допомоги постраждалим, є відсутність у професіоналів необхідних спеціальних теоретичних знань про проблему домашнього насильства та складові її компоненти, а також практичних навичок роботи з постраждалими або кривдниками та чітких методик щодо організації такої діяльності. Таким чином, недостатнє реагування на мікрорівні призводить до серйозних наслідків на макро- та мегарівнях. [5]

Успішність просвітницької діяльності багато в чому залежить від правильно обраного та акцентованого тексту інформації. Повідомлення має донести інформацію до людей та змінити їх ставлення до проблеми. Проте на цьому процес роботи над освітніми матеріалами та планування просвітницьких кампаній не закінчується. Важливі моменти розробки освітніх матеріалів включають і підбір необхідного дієвого образу (фотографія, малюнок, символ, графіка), і додаткової інформаційної навантаження, і стратегії поширення матеріалів. Переговорні процеси між громадянами, цивільними групами та окремими особами, з одного боку, та представниками влади різного рівня управління, з іншого, ліквідують розриви комунікацій та створюють умови для активних дій громадян щодо протидії сімейному насильству.

У процесі організації просвітницької роботи необхідно враховувати можливі точки розриву комунікації. Професіонали, які займаються проведенням освітніх кампаній у галузі охорони здоров'я та охорони навколишнього середовища, давно помітили, що основна перешкода у просвітницькій діяльності – точка розриву, що утворюється між знанням та поведінкою.

Висновки. Ставлення людей до проблеми домашнього насильства також демонструє точку розриву: хоча багато хто вже починає усвідомлювати домашнє насильство як серйозну соціальну проблему, лише одиниці роблять щось для її вирішення.

Для того щоб об'єднати знання та дію, необхідно розуміти те середовище, для якого розробляються комунікаційні стратегії. Насамперед необхідно чітко усвідомлювати, кому мають бути адресовані освітні матеріали, що ця цільова група вже знає про проблему і що можна запропонувати їй як вирішення цієї проблеми.

Таким чином, формування комунікаційної стратегії на місцевому та національному рівнях є одним із ключових аспектів підвищення рівня усвідомлення соціальних проблем серед різних професійних груп та населення загалом, що у свою чергу створює додаткові можливості для побудови ефективної системи реагування та профілактики на макрорівні.

Список використаних джерел:

1. Волощук А. М., Ярмакі Х.П., Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї : монографія. Одеса : ОДУВС, 2013. 218 с.
2. Герасименко Г.В. Проблеми реагування правоохоронних органів на домашнє насильство крізь призму громадської думки. Демографія та соціальна економіка. 2018. № 1 (32). С. 43–57.
3. Існуюча система збирання та аналізу даних про насильство щодо жінок і насильство в сім'ї в Україні. Аналітичний експертний звіт. URL: <https://rm.coe.int/1680471c22>.
4. Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU11251.html.
5. Полковенко О. В., Кобенюк Г. В., Полковенко Т. В. Домашнє насильство: причини, ознаки, методи попередження. Scientific Journal «ScienceRise». Психологічні науки. 2015. №5/1(10). С. 71–74.
6. Сукмановська Л. М. Історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2016. Вип. 3. С. 272–281.

References:

1. Voloshchuk A. M., Yarmaki Kh.P., Kovalova O.V. Diialnist sluzhby dilnychnykh inspektoriv militsii shchodo poperedzhennia nasylstva v simi : monohrafiia. Odesa : ODUVS, 2013. 218 s.
2. Herasymenko H.V. Problemy reahuvannia pravookhoronnykh orhaniv na domashnie nasylstvo kriz pryzmu hromadskoi dumky. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. 2018. № 1 (32). S. 43–57.
3. Isnuiucha systema zbyrannia ta analizu danykh pro nasylstvo shchodo zhinok i nasylstvo v simi v Ukraini. Analitychnyi ekspertnyi zvit. URL: <https://rm.coe.int/1680471c22>
4. Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu stosovno zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu z tsymy yavyshchamy. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU11251.html
5. Polkovenko O. V., Kobenok H. V., Polkovenko T. V. Domashnie nasylstvo: prychyny, oznaky, metody poperedzhennia. Scientific Journal «ScienceRise». Psykholohichni nauky. 2015. №5/1(10). S. 71–74.
6. Sukmanovska L. M. Istorychni aspekty vynyknennia problemy domashnoho nasylstva. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnykh sprav. Seriiia yurydychna. 2016. Vyp. 3. S. 272–281.